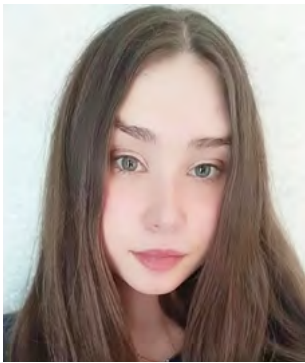

Тетяна Лисько,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету Національного авіаційного
університету*

ORCID: 0000-0002-0550-5740

Інна Шпак,

*здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

ORCID: 0009-0001-9620-3886

DOI 10.32782/2306-9082/2023-49-9

УДК 343.352.4

Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення в умовах воєнного стану

Незважаючи на те, що війна в Україні триває уже 9 років і повномасштабне вторгнення росії в Україну продовжується уже другий рік, кількість облікованих корупційних кримінальних правопорушень не зменшується, а виявляються і надалі зростає. Дуже прикро, що в той час, коли всі українці працюють задля перемоги, сплачують податки, віддають власні кошти на потреби армії, деякі службовці не втрачають нагоди збагатитися корупційним шляхом. Здійснення

таких кримінальних правопорушень, особливо в умовах воєнного стану, підриває довіру громадян України до влади, правоохоронних органів та довіру країн Європи до нашої держави. У зв'язку з цим питання посилення кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення набуває сьогодні особливо важливого значення.

Аналіз юридичної літератури свідчить про те, що питанням кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення завжди приділялась

належна увага. Протягом останніх років проведено низку наукових досліджень, що викладені у працях Л.І. Аркуші, Д.Г. Заброди, С.В. Олійника, О.Я. Прохоренка, С.С. Рогульського, С.А. Шалгунової, Л.П. Брич, Н.О. Гурорової, О.О. Дудорова, Д.І. Крупко, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, Є.Л. Стрельцова, М.І. Хавронюка, Ф.В. Шиманського тощо.

Разом із тим, незважаючи на значну кількість наукових праць, залишається недостатньо дослідженим питання кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення в умовах воєнного стану.

Метою статті є аналіз випадків вчинення корупційних кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану та дослідження нових законопроектів щодо посилення кримінальної відповідальності за дані злочини.

Виклад основного матеріалу. Український народ хоче бачити Україну суверенною і незалежною, соціальною, демократичною, правовою державою. А щоб досягти цього, необхідне об'єднання рішучості державних діячів, політиків, публічних службовців, прозорість їхньої діяльності. Визначну роль у цьому процесі відіграють також принциповість та громадянська позиція кожного громадянина.

У центрі уваги громадськості постійно перебуває одна з головних проблем нашого суспільства – корупція. Велике обурення у простих громадян викликає те, що дуже часто в корупційних діях беруть участь особи, які займають відповідальне чи особливо відповідальне становище. Саме через це дається негативна оцінка діям влади, особливо в період збройної агресії росії на території України.

Задля того, аби дослідити питання кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення в умовах воєнного стану, варто з'ясувати, що таке корупція та проаналізувати підходи до визначення даного поняття.

У сучасній українській енциклопедії зазначається, що корупція (від лат. *corruptio* – підкуп) – це пряме використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення.

Аналізуючи чинне законодавство, варто зазначити, що згідно із ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупція визначається як використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб [1].

Наукові підходи до визначення та розуміння корупції досить різноманітні. Так, зокрема, Є.В. Невмержицький визначає корупцію як соціально небезпечне явище, змістом якого є система негативних поглядів, настанов і діянь службових осіб, інститутів влади та управління, державних і недержавних підприємств, організацій й установ, політичних партій та громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих, групових або корпоративних інтересів шляхом використання свого службового становища всупереч інтересам суспільства та держави [2, с. 368].

На нашу думку, найбільш доступним є тлумачення терміну «корупція» міжнародної неурядової організації Transparency International, що спеціалізується на проблемі боротьби з корупцією. Аналітики цієї організації переконані, що корупція – це використання суспільного становища для одержання особистої вигоди.

Дуже прикро спостерігати за проявами корупційних правопорушень в нашій державі під час воєнного стану. Боляче сприймати новини з лінії фронту, де в окопах гинуть наші воїни, а ще більш боляче сприймати новини про зловживання у сфері закупівель Міноборони. Усе суспільство

обурювалося вартістю картоплі, яєць та інших продуктів. Значна кількість корупційних кримінальних правопорушень викрито в органах державної влади, на митницях, у податковій службі, у військових комісаріатах. Наразі досить часто чоловіки призовного віку вчиняють перетин державного кордону за підобреленими довідками або надають неправомірну вигоду працівникам військових комісаріатів для уникнення (відстроєння) призову на військову службу.

Непоодинокими є випадки використання для власного збагачення гуманітарної допомоги, що надається нашими міжнародними партнерами із-за кордону для воїнів ЗСУ. Навіть кошти, якими діляться пенсіонери, які збирають діти для потреб армії, привласнюються корупціонерами. В той час, коли громадяни України, рятуєючи життя своє і своїх дітей, бажаючи виїхати на підконтрольну територію через лінію зіткнення, натрапляли на штучно створені бар'єри (свідомі помилки під час оформлення документів), на чому чиновники щоденно заробляли до 2 млн. гривень.

Немало і конкретних прикладів прояву корупції, які викрили працівники СБУ, прокуратури, правоохоронні органи. Наприклад, у серпні 2022 року на Київщині в Обухівському районі місцевою окружною прокуратурою було повідомлено підозру за незаконне використання благодійних пожертв задля одержання прибутку під час воєнного стану (ч. 3 ст. 201-2 КК України). Як стало відомо згодом, громада міста збирала кошти на потреби наших бійців на банківську карту помічниці мера. Сума була досить великою (понад мільйон гривень). З цими грошми експосадовиця однієї із міських рад виїхала за кордон та витратила вкрадені кошти на свої потреби.

Ау жовтні 2022 року правоохоронці викрили мера-хабарника у Львівський

області, який вимагав у волонтера 100 тисяч гривень за передачу військовим автобуса «Вольво». А цей автобус раніше міська рада отримала як гуманітарну допомогу з Фінляндії.

Також гучного розголосу набула справа Оксани Датій, керівниці податкової служби Києва, яку викрили на незаконних багатомільйонних оборадках. Користуючись своїм службовим становищем, вона за гроші приймала рішення щодо невідповідності критеріям ризикованості платників податків для низки підприємств, а також здійснювала й інші протиправні дії, які сприяли нагромадженню величезних статків.

Такі випадки непоодинокі, і за них злочинці повинні нести заслужену кримінальну відповідальність.

Чіткий перелік корупційних кримінальних правопорушень міститься у примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Враховуючи це, такі правопорушення можна умовно поділити на дві групи:

- протиправні дії, які вважають корупційними лише за умови їх вчинення через зловживання службовим становищем;

- корупційні правопорушення, передбачені конкретними статтями КК України.

Науковці неодноразово відзначають про відсутність системи корупційних кримінальних правопорушень у чинному КК України. Розділ 17 Особливої частини КК охоплює більшість, однак не всі склади кримінальних правопорушень, пов'язані з корупцією. Крім того, не всі кримінальні правопорушення цього розділу є корупційними. Незрозумілим із точки зору законодавчої техніки є розміщення переліку корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, у Примітці до ст. 45 КК України. Як неодноразово наголошувалось, цей перелік недосконалий, оскільки

окремі кримінальні правопорушення, що містять так званий «корупційний ризик», до нього не увійшли (наприклад, ст.ст. 209, 210, 211 КК України). Крім того, законодавець, формуючи перелік так званих корупційних кримінальних правопорушень, частково врахував кримінальні правопорушення, які вчиняються «службовою особою з використанням (свого) службового становища», а решту – залишив без належної уваги (наприклад, ч. 2 ст. 149, частини 3 і 4 ст. 157, ч. 4 ст. 158, ч. 2 ст. 169, ч. 3 ст. 176, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 201, ч. 3 ст. 206-2 КК України тощо) [3, с. 170].

Звісно ж, покарання залежить від конкретного складу, тобто це може бути як штраф, так і позбавлення волі строком до 15 років. Також варто додати, що у багатьох кримінальних корупційних правопорушеннях може бути додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися тією чи іншою діяльністю.

Вважаємо, що в умовах війни, є нагальна необхідність посилити кримінальну відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення шляхом внесення змін та доповнень до чинного законодавства. І до цього з розумінням віднеслись депутати Верховної Ради України, які підготували проекти двох законів: «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану» (ініціатори законопроекту народні депутати України Ірина Фріз, Іванна Климпуш-Цинцадзе та ін.) і «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні злочини, вчинені під час воєнного або надзвичайного стану» (ініціатор законопроекту народний депутат України Георгій Мазурашу).

Аналізуючи перший проект закону («законопроект Фріз»), варто

вказати, що авторами брались до уваги показники вчинення корупційних кримінальних правопорушень у 2022 році. Основною метою даного законопроекту є посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини, які вчинені під час дії воєнного та надзвичайного стану.

Цим законопроектом пропонується доповнити склади злочинів, передбачені в статтях 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, КК України, кваліфікуючою ознакою – вчинення діянь в умовах воєнного або надзвичайного стану. Автори законопроекту вказують, що також запропоновано підвищити мінімальну межу покарання у виді обмеження волі за частиною 2 статті 210 КК України з двох до трьох років; підвищити мінімальну та максимальну межу покарання у виді позбавлення волі з трьох до п'яти та з шести до восьми років відповідно за частиною другою статті 364 КК України.

Крім того, статті 368-5, 369-2 КК України пропонується доповнити новими частинами та встановити кримінальну відповідальність за вчинення відповідних протиправних діянь в умовах воєнного або надзвичайного стану [4].

На наш погляд, дані зміни сприятимуть запобіганню вчиненню нових кримінальних правопорушень загалом, а також в умовах воєнного та надзвичайного складу. Проте, детально аналізуючи даний проект закону, можна стверджувати, що існують певні неточності, на які потрібно звернути увагу. Зокрема, вважаємо, що санкції усіх статей КК України про корупційні злочини потрібно привести в логічну та обґрунтовану систему.

У «законопроекті Мазурашу» пропонуються зміни до ст. 64 КК України, відповідно до яких передбачається застосування покарання у вигляді довічного позбавлення волі, в тому числі за корупційні злочини, вчинені під

час воєнного та надзвичайного станів.

Як ми знаємо, чіткий перелік корупційних кримінальних правопорушень визначений у примітці до ст. 45 КК України, проте новий законопроект пропонує передбачити покарання у вигляді довічного позбавлення волі тільки за деякі з них. Тобто, вчинені в умовах воєнного та надзвичайного станів діяння, за які потрібно передбачити покарання у вигляді позбавлення волі та додаткове – у вигляді конфіскації майна, народні обранці відносять ті, що закріплені у диспозиціях статей 191, 210, 354, 364, 365-2, 367, 368, 368-2, 368-5, 369-2 КК України [5].

Автор даного законопроекту впевнений, що його прийняття буде сприяти зменшенню кількості корупційних діянь в умовах сьогодення. А також ці законодавчі зміни позитивно вплинуть на соціально-економічну ситуацію в нашій країні. Зокрема, у публічній площині зустрічаються пропозиції щодо відновлення смертної кари за деякі корупційні правопорушення в умовах війни. Проте, оскільки смертна кара в Україні скасована, то запропоновано в умовах воєнного або надзвичайного стану застосовувати за деякі тяжкі злочини покарання у вигляді довічного позбавлення волі з конфіскацією майна [6].

Даний законопроект можна сприймати досить неоднозначно. З одного боку, такі правопорушення під час надзвичайно важкого становища у нашій країні повинні бути належно оцінені та застосовані щодо них адекватні заходи кримінально-правового впливу. Непропорційність санкцій, що запропонована авторами законопроекту, викликає занепокоєння, адже у законопроекті покарання за окремі службові кримінальні правопорушення, що не спричиняють тяжкої чи значної шкоди, пропонується встановити покарання, яке буде значно суворішим, ніж умисне вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин, терористичний акт,

геноцид тощо. Крім того, автори законопроекту пропонують запровадити такі види покарань безальтернативно – довічне позбавлення волі з конфіскацією майна. Такий підхід суперечить визначеним у Конституції положенням (ст. ст. 8, 21, 24, 61) та загальним засадам призначення покарання, що визначаються у ст. 65 КК України.

Доречно згадати про те, що 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі. Наші європейські партнери вважають, що ефективна боротьба з корупцією є ключовим кроком для набуття повноправного членства в ЄС. Також зараз, в умовах війни, багато іноземних держав та організацій підтримують економіку нашої країни, допомагаючи нам фінансово. Україні потрібно показати прозорість та цільове використання коштів наших європейських партнерів, аби не втратити їх довіру до нашої країни. Саме тому немає місця корупційним правопорушенням у нашій державі. Можна припустити, що значне посилення покарання за окремі злочини допоможе ефективно боротися із корупцією у нашій державі. Проте, з іншого боку, більшість всього даний проект закону не буде схвалено Верховною Радою України та підписано Президентом України, адже запропоновані зміни є недопрацьованими та дещо суперечать чинному законодавству.

На думку М.І. Хавронюка, цей законопроект можна назвати пародією на проект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану», а юридична неграмотність його авторів може активно обговорюватися на лекціях із правотворчої діяльності (із допису у соціальних мережах).

Логічно було б, якби такий підхід призводив до очікуваних результатів,

то можна було б встановити такий вид покарання за всі кримінальні правопорушення, передбачені КК України, які вчиняються в умовах воєнного та надзвичайного станів. Тим більше, що й зараз встановлена відносно сувора відповідальність за такі правопорушення, проте це не зупиняє злочинців.

Слушною є думка, що задля ефективної боротьби з корупцією потрібно запровадити такі зміни до законодавства, які значно ускладнювали б саму можливість вчиняти ті чи інші корупційні кримінальні правопорушення, а не посилювати кримінальну відповідальність за них. Можливо, варто працювати та вдосконалюватися у зовсім іншому напрямку. Зокрема, удосконалити кадровий відбір, забезпечувати контроль доброчесності та постійно підвищувати кваліфікацію слідчих, прокурорів, суддів, а також викорінювати суперечності та інші недосконалості чинного законодавства.

Корупція в Україні була у всі часи, а під час російсько-української війни стало ще більш зрозуміло, що вона нікуди не зникла. Навпаки, війна

створила ще більші можливості для незаконного збагачення. Корупція ослаблює економіку, підриває довіру громадян до влади, породжує негативні настрої в суспільстві, викликає розчарування в закордонних партнерів, які надають допомогу нашим Збройним Силам, приймають біженців з України. Корупція під час війни – це союзник ворога всередині країни.

Одним із першочергових завдань є подолання корупційної злочинності в Україні. Саме тому значну увагу варто приділити посиленню кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, а також ускладнювати можливість вчинення таких злочинів, відповідно до вимог сьогодення удосконалити нормативно-правову базу щодо посилення боротьби з корупцією.

Подолання корупції – це проблема часу. Але коли це буде вирішено – зміниться настрої громадян в суспільстві, відношення до влади, а особливо зміниться ставлення міжнародних партнерів до нашої держави. І, звичайно, це прискорить нашу перемогу.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014, № 49. С. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 27.03.2023)
2. Невмержицький Є.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. К.: КНТ, 2008. 368 с.
3. Лисько Т.Д., Репкіна Ю.Є. Проблеми правової визначеності юридичних дефініцій корупційних кримінальних правопорушень: деякі теоретичні та правозастосовні аспекти. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2020. № 4 (57). С. 167–174. DOI: 10.18372/2307-9061.57.15081
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини, вчинені в умовах воєнного чи надзвичайного стану» № 9029 від 17.02.2023 р. С. 2. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/gi08790a> (дата звернення: 27.03.2023)
5. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні злочини, вчинені під час воєнного або надзвичайного стану» № 9049 від 22.02.2023 р. С. 2. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1664669> (дата звернення: 27.03.2023)
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні злочини, вчинені в умовах воєнного чи надзвичайного стану» № 9049 від 22.02.2023 р. С. 1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1664671> (дата звернення: 27.03.2023)

Лисько Т. Д., Шпак І. М. Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення в умовах воєнного стану

У науковій статті досліджено питання кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень в умовах воєнного стану. Метою статті є з'ясування поняття «корупція»; здійснення аналізу прикладів корупційної діяльності, як одного із явищ, яке продовжує існувати в період воєнного стану, введеного у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну 24 лютого 2022 року; розгляд пропозицій депутатів щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення в умовах сьогодення. Основа дослідження складається із загальних методів мислення, функціонального, системного, структурного методу, а також з таких методів дослідження як аналіз, синтез, систематизація та узагальнення.

У результаті наукового дослідження з'ясовано поняття «корупція», наведено приклади корупційної діяльності в умовах воєнного стану, проаналізовано проекти двох законів «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану» і «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні злочини, вчинені під час воєнного або надзвичайного стану». Вказано на деякі вади аналізованих законопроектів та наголошено на необхідності постійного перегляду кримінального законодавства з метою встановлення адекватної кримінальної відповідальності за вчинення корупційних кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану.

Автори наголошують, що одним із першочергових завдань є подолання корупційної злочинності в Україні. Саме тому значну увагу варто приділити посиленню кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, а також ускладнювати можливість вчинення таких злочинів – удосконалити кадровий відбір, забезпечувати контроль доброчесності та постійно підвищувати кваліфікацію слідчих, прокурорів, суддів, відповідно до вимог сьогодення удосконалити нормативно-правову базу щодо посилення боротьби з корупцією, а також викоринювати суперечності та інші недосконалості чинного кримінального законодавства України.

Ключові слова: корупція, корупційні правопорушення, воєнний стан, кримінальна відповідальність, законопроект.

Lysko T., Shpak I. Criminal liability for corruption offenses under martial law

The scientific article examines the issue of criminal responsibility for committing corruption offenses under martial law. The purpose of the article is to clarify the concept of “corruption”; carrying out an analysis of examples of corrupt activity, as one of the phenomena that continues to exist during the period of martial law introduced in connection with the full-scale invasion of Russia into Ukraine on February 24, 2022; consideration of the deputies’ proposals regarding the strengthening of criminal liability for corruption offenses in today’s conditions. The basis of research consists of general methods of thinking, functional, system, structural method, as well as such research methods as analysis, synthesis, systematization and generalization.

As a result of the scientific research, the concept of “corruption” was clarified, examples of corrupt activity under martial law were given, the drafts of two laws “On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on Strengthening Criminal Liability for Corruption Crimes Committed under Martial Law or State of Emergency” were analyzed and “On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on Strengthening Liability for Corruption Crimes Committed During a State of War or State of Emergency”. Some flaws of the analyzed draft laws are pointed out and the need for constant revision of the criminal legislation in order to establish adequate criminal liability for the commission of corruption criminal offenses under martial law is emphasized.

The authors emphasize that one of the primary tasks is to overcome corruption crime in Ukraine. That is why significant attention should be paid to strengthening criminal liability for corruption offenses, as well as making it more difficult to commit such crimes – to improve personnel selection, ensure integrity control and constantly improve the qualifications of investigators, prosecutors, judges, in accordance with today’s requirements, to improve the legal framework for strengthening the fight with corruption, as well as eradicate contradictions and other imperfections of the current criminal legislation of Ukraine.

Key words: corruption, corruption offenses, martial law, criminal liability, bill.

